

*Г. І. Мінгазутдінова,
аспірантка Київського національного
університету ім.Т.Г. Шевченка,
м. Київ, Україна*

Керівник: кандидат історичних наук, доцент Т. А. Грищенко

СТРУКТУРА ІНТЕРЕСІВ США В ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Пропоноване дослідження присвячено архітектурі геополітичних інтересів США в пострадянській Центральній Азії на початку ХХІ ст.

Для розуміння та розгляду геополітичної активності Вашингтону в регіоні важливим є вивчення аналітичних робіт американських дослідників (С.Бланк, Ю.Румер, Р.Стівенс-мол.), стратегів (сер Ф.Старр, З.Бжезинський), опрацювання мемуарів політичних діячів США початку ХХІ ст. (К.Райс, Х.Р.Клінтон) та документів, що висвітлюють стратегічні напрямки діяльності Вашингтону в рамках національних інтересів США (Національна стратегія 1998 р., Стратегія 2002 р. тощо).

Новизна полягає у розкритті важливості географічного положення та ресурсної бази Центральної Азії й взаємодії Вашингтону з новими претендентами на регіональне домінування на основі думок сучасних політичних діячів США, викладених в мемуарній літературі та стратегічних концепціях.

У політичному відношенні для Сполучених Штатів важливість Центральної Азії полягає в її географічній близькості до Афганістану, що є своєрідним коридором до форпосту терористичної ойкумени; важливість такого коридору стала очевидною в ході військової операції 2001 р. «Тривала свобода» проти Талібану, про початок якої президент Дж.Буш-молодший оголосив у своїй промові до американських громадян 7 жовтня того ж року [3, с. 96]. Саме в цей час відбувається принципове зрушення в зовнішньополітичному курсі Вашингтону відносно стратегічної географії: безпосередня близькість країн регіону до осередку міжнародного тероризму зробило Центральну Азію важливою частиною безпекової діяльності США. У рамках «Тривалої свободи» дві стратегічно важливі центральноазійські бази в Узбекистані та Киргизії починають використовуватися Вашингтоном для перекидання військ та оснащення в театр військових дій. За словами К.Пауелла, відтепер і важливість Центральної Азії для Вашингтону, і присутність США в регіоні набувають небачених досі масштабів, про які годі було й мріяти [7, с. 22]. У порівнянні з 1990-ми рр. ХХ ст., коли попередні форми відносин між США та колишніми радянськими республіками Азії найкраще можна охарактеризувати поняттям «політики застосування стимулювань та стримувань по черзі» [5, р. 445], що було наслідком доволі прохолодного відношення Вашингтону до Центральної Азії як додатку внутрішньополітичного комплексу зносин Росії, США нарешті чітко окреслили коло своїх інтересів по відношенню до цього субрегіонального пласту. Так, досвід військової операції «Тривала свобода» чітко показав не тільки можливість участі Вашингтону в центральназійських справах, а й довів необхідність багаторівневого втручання в країни цього регіону з низки питань. За рахунок географічного положення Центральна Азія опинилася в епіцентрі багатопланових транснаціональних загроз та стала частиною транзитного коридору злочинної діяльності (торгівлі зброєю, наркотиками тощо). Оскільки Вашингтон має на меті боротьбу із загрозами такого рівня по всьому світові, Центральна Азія стає принциповим полем битви із розповсюдженням зброї масового знищення та міжнародного тероризму. І, звичайно, важливою складовою зростання інтересу та потрапляння Центральної Азії у фокус уваги Сполучених Штатів та інших провідних гравців сучасного політикуму стало розкриття потенціалу надр нових незалежних держав, що таять в собі визначну перспективу економічного розвитку та багатства.

Говорячи про геополітичну важливість регіону для США, вкотре підкреслимо принципове стратегічне положення Центральної Азії не тільки як історичної серцевини – запоруки глобального домінування, а й географічного блоку, що перебуває в оточенні найбільш впливових континентальних держав початку ХХІ ст. в особі Китаю, Індії, Росії, Ірану та Пакистану. Для Вашингтону серцевина Євразії виступає важливою частиною військової стратегії, точкою безперешкодного воєнного доступу до регіону та запорукою здатності швидко здійснювати розміщення та передислокацію військових сил в ході боротьби з міжнародним тероризмом та в ході реалізації більш широких геополітичних інтересів. І, безумовно, ключова роль Центральної Азії полягає в її енергетичній значущості завдяки величезній ресурсній базі та широкій транспортній мережі, здатній здійснювати постачання нафти та природного газу з регіону до великих імпортерів [3, с. 405]. Адже нові центральноазійські держави, що з'явилися на політичній карті світу після розпаду СРСР, здатні запропонувати Вашингтону ряд можливостей та викликів, серед яких найбільш важливими є можливості сировинно-

енергетичного порядку. На території пострадянської Центральної Азії сконцентрований цілий ряд елементів, які слугують одвічною запорукою глобального інтересу до нього не лише з боку азійських, але й світових впливових держав. Серед цих факторів, безперечно, наявність величезних природних ресурсів, зокрема, покладів газу та нафти. Якщо станом на XIX ст. переможцем «Великої Гри», що розгорнулася на теренах сучасної Центральної Азії вважався той міжнародний актор, який збудував би тут найбільшу кількість залізничних сполучень, то в сучасному світі найважливішим фактором перемоги стає будівництво шляхів постачання саме нафти й газу [6, с. 54]. Нафта як стратегічний матеріал для ствердження світового домінування закріпилася в такому статусі й у першій половині XX ст., тож найвпливовіші країни світу вступили у фазу «Нової Великої Гри» для досягнення контролю над нафтовими осередками світу. Так, три з п'яти центральноазійських держав – Казахстан, Узбекистан та Таджикистан – репрезентують три різних рівня розвитку нафтогазового ринку регіону, що робить їх центром уваги в новому форматі глобальної гри [2]. Саме за рахунок нафтогазової привабливості інтерес до Центральної Азії наприкінці XX ст. виявили представники світових ділових кіл, у тому числі й американські. Крім того, доступ до важливих нафтових родовищ (не в останню чергу тих, що знаходяться на території держав Центральної Азії), було визначено ще Стратегією національної безпеки США 1998 р. як один з життєво важливих інтересів країни [1, с. 33]; важливість нафтових покладів Центральної Азії та Каспію також відзначаються Стратегією Національної Безпеки США 2002 року [8, р. 20]. Оскільки XXI ст., швидше за все, буде характеризуватися в першу чергу боротьбою світових потуг за доступ до саме енергетичних ресурсів, Сполучені Штати докладатимуть максимальних зусиль для виходу на перше місце в галузі контролю покладів важливих копалин, сконцентрованих на Каспії. Адже саме такий доступ гарантуватиме Вашингтону подальший розвиток своєї економічної та безпекової стратегії в Центральній Азії. Головною метою США на Каспії та в цілому в Центральній Азії в геополітичному контексті є підпорядкування своєму впливові саме транспортних шляхів, що постачають важливі енергетичні ресурси, а також максимальне відсторонення від подібного контролю потенційних конкурентів у регіоні. Відтак основними стратегічними завданнями на початку XXI ст. для Вашингтону є, по-перше, підтримка постійного та безперешкодного постачання нафти та газу з Центральної Азії та Каспію до Сполучених Штатів і, по-друге, створення такої новітньої нафтогазової інфраструктури, що оминатиме територію Росії та постачатиме відповідні ресурси на світовий ринок без загрози перекрыття їхнього постачання з боку конкурента що також претендує на примат контролю даної групи ресурсів.

Таким чином, зараз Центральна Азія в цілому являє собою стратегічно важливий регіон для США та інших провідних гравців світу за наступними загальними параметрами: географічним положенням (зокрема, виділяється фактор географічного сусідства п'яти країн з Китаєм, Афганістаном та Росією), транзитним потенціалом, відомим світові ще з часів Великого Шовкового шляху та наявним різноманіттям важливих природних ресурсів.

Зрозуміло, що зростання контролю над таким важливим територіальним осередком з боку будь-якої з інших великих держав може призвести до втрати США доступу до Центральної Азії. А це не зможе не позначитися на регіональних інтересах Вашингтону й в більш широкому азійському контексті, що охоплює, зокрема, проблематику Близького Сходу [4, с. 3]. Оптимальним сценарієм розвитку взаємодії між США та державами-геополітичними конкурентами в Центральній Азії було і залишається встановлення модус вівенді в рамках регіональної політики, проте реальний результат повзучого протистояння трьох держав (США, Китаю та Росії) у регіоні, імовірно, залишатиметься спірним та відкритим протягом довгого проміжку часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. A National Security Strategy for a New Century. The White House, October 1998. – 59 p.
2. Central Asia: A Major Player in the oil and Gas Energy Industry.// <http://www.worldfinance.com/markets/central-asia-a-major-player-in-the-oil-and-gas-energy-industry>
3. Condoleeza Rice. No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington. Broadway Paperbacks, New York, 2011. – 784 p.
4. Eugene B. Rumer. China, Russia and the Balance of Power in Central Asia / Strategic Forum. – № 223, November 2006, p. 1–8.
5. In the Tracks of Tamerlane: Central Asia's Path to the 21st Century. Edited by Dan Burghart & Theresa Sabonis-Helf. Institute for National Strategic Studies, Washington D.C., 2004. – 496 p.
6. Ahrari M.E., James Beal. The New Great Game in Muslim Central Asia. McNair paper 47, January 1996. Institute for National Strategic Studies. – 91 p.
7. Robert C. McMullin. Caspian Sea Regional Security in the XXI st Century. US Army War College, 7 April 2003. – 36 p.
8. The National Security Strategy of the United States of America. September 2002. The White House, Washington. – 31 p.